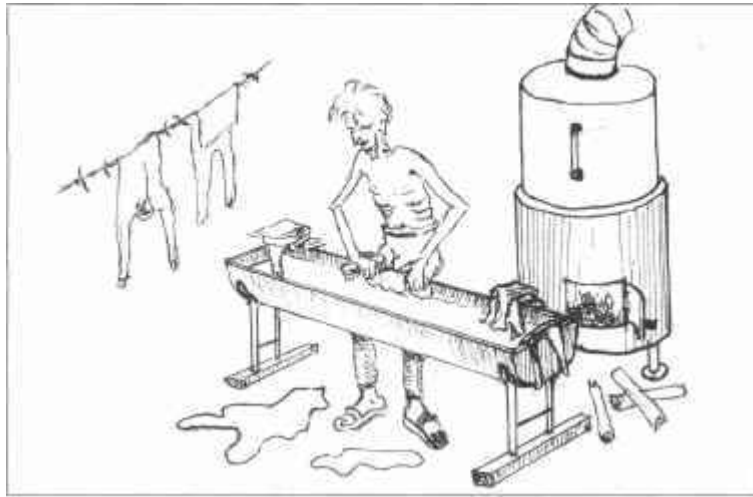

Berentés Tamás
NYOLC ÉV
A SZÖGESDRÓTOK ÖLELÉSÉBEN

Bátki József rajza

Az ötödik rész közreadásával folytatjuk a szerző háborús naplójának közlését.

Beköszöntött a tél, amely itt kemény és kegyetlen. A hideg és a vele párosult állandó erős szél a rosszuláplált és rongyos rakbokat mindég megtizedeli. Ezt a telet -] 948/49 telét - én könnyen átvészelttem. Derékig meztelenül dolgoztam a teknő mellett, hátamat melegítette a fortyogó kazán. Időnként dobtam néhány lapát szenet a tüztérbe és a vizet is pótoltam, ha kellett. Boldogan végeztem ezt a munkát, ha arra gondoltam, hogy volt brigádtársaim most a vagonokból vasrúddal feszegetik szét az összefagyott köveket. - Istenem! - gondoltam, milyen jó dologom van... A mosoda előtt egy kis térségen szögesdrót huzalok voltak kifeszítve, ezekre dobáltuk a kimosott, még gőzölgő ingeket és gatyákat... ott azok abban a pillanatban kővéfagytak. Leszedni volt kissé bonyodalmas (a szögesdrótról! - de, ha egyszer ott csak ilyen volt - mit számított az, hogy a ruhát kissé megtépte? Semmit!). Néhány óras fagyás után, a földalatti szárító helyiségben felengedett és másnap reggelre szárazzá vált.

A napok gyorsan múltak, a karácsonyt cukrozott kenyérral és csáj-jal ünnepeltem meg. Van Juan apó és Kiomi aznap nem engedett a teknő mellé, helyettem is dolgoztak. Csak a katlan körül ténykedhettem. Esti imámban köszöntem Istennek, hogy nyomorúságomban megsegített s kértem: tegyen csodát vélem, hogy egyszer hazajuthassak. Meghallgatta kérésemet; a csodák is megtörténtek...

Meg a téiben jártunk, amikor szólítottak: készüljek a holnap reggeli indulásra. Az öreg Van Juan és Suzuki láthatóan elérikényülten vett tőlem búcsút, de magam is nehéz szívvel váltam meg tőlük; Ok voltak az én családom s én az övék - ha rövid időre is. Útravalóul kenyeret, cukrot és mahorkát kaptam tőlük. Később is sokat gondoltam rájuk. Suzuki Kiomi hamarost hazakerülhetett, mert 1949 tavaszán repatriálták a japánokat. Ami Juan apót illeti, csak bizhattam abban, hogy túlélte. De ha kitéték a mosodából, a kinti munka hamar végezhető vele. Jó ember volt.

Két teherautó indult velük a pályaudvarra. Szokatlan módon a személypályaudvar peronján ültettek le minket, szorosan és ötösével. A közönség - néhány szánakozó tekintettel vett rólunk tudomást csupán - láthatóan hozzászólt a hozzánk hasonlókhöz. Mi pedig - mi egyebet tehettünk volna - közönyösen várakoztunk sorsunkra.

IV.

Előkelő utazás Szverdlovszkba. Egy cellában a Klérussal. Tovább Permbe. Banzájl Fel az Óshazáig: Szolikamszk - a Tujga küszöbén.

Órákig várakoztunk a dermesztő hidegben a peronon ülve. Felállni, mozogni tilos volt. Őreink felváltva be-betértek. A jólfűtött várócsarnokba, miközben mi fogvacogva vártuk a megváltó vonatot, hiszen a zsúfolásig tömött vagonok még ilyenkor is elviselhető hőmérsékletűek. Milyen jó, hogy viszonylag jólöltözött voltam. Juan apó gondoskodott arról, hogy gúnyám nem volt rongyos, a vattásnadrágom és a kabátom vattával dúsan tömött volt.

Végül is befutott egy személyvonat, és őreink a szerelvény utolsó kocsiához terelte: egy „Sztolipin"-hez. Így nevezte a lágerek népe azt a speciális rabszállító kocsit mely befogadott minket. Külső nézésre ugyanolyannak látszott mint egy közönséges személykocsi, csak éppen az ablakai rácsosak és befestettek voltak - de kit érdekelt ez? Betódultunk a szűk folyosóra, majd a számunkra kijelölt fülkébe. Azt már nem említem hogy a szokásos átadás-átvételi ceremónián itt is átestünk, de az életünknek ez már annyira tartozékává vált, ha elmaradt volna, úgy éreznék: itt a világvége: összeomlott a Birodalom... hát erre még várni kellett néhány évtizedet.

A fülkék kétoldalt 3-3 egymás fölötti rekeszre voltak osztva, ezekbe kellett kettesével befeküdnünk. Az őrszemélyzetnek is volt fülkéje, de állandó ügyeletesként, ketten fel-alá jártak a folyosón, minket szemmel tartva. Ezt könnyen megtehették, hiszen a mi fülkéink vasrácsos ketrecek voltak - szabad belátással a folyosó felől. A fülkék oldalfala zárt volt. Nos, ezt a kerekéken guruló börtönt egy Sztolipin nevű vasúti mérnök tervezte - azt nem tudom, hogy érdemben kipróbálhatta-e. (Nem zárható ki ez sem.) Végre kinyújtathattam elgémberedett tagjaimat. Jó meleg volt a kocsiban, lekerült rólunk a vattásruha, arra feküdtünk. Pompás utazás volt, ha az eddigieket vesszük alapul. Reggel kiadták az egész napra való ételmünket: kenyér helyett „szuharé" járt - akinek volt foga, meg is tudta enni. Aztán 2-3 darab sózott, szárított halat kaptunk, egy fél vödör forróvizet és egy kiskanál cukrot. Mindezt - napi 2 részre osztva - nem volt nehéz befalni; sokan azon nyomban megették, ahogy megkapták.

Szerelvényünk északnak száguld velünk; ezt onnan gondoltam, hogy a befestett ablak a nap második felében világosodott meg. Olykor lekapcsolnak minket, s órákig várakozunk. Azt, hogy hol, azt természetesen nem láthatjuk; de teljesen közömbös számomra. Mi közöm is van ahhoz, hogy hová rendel a Hatalom... még jó hat és fél évem van vissza. Azt sejtem, hogy olyan jó dolog nem lesz, mint a mosodában volt, de bizakodom: egészségem jó. Ezt onnan tudom, hogy folyvást éhes vagyok. Ha egy lágerlakó - aki csak a garantált adagon él - nem éhes, az beteg. Ezek szerint kiűnő egészségnek örvendek. Azután már rendelkezem némi lágertapasztalattal, nem úgy, mint kezdetben. A nyelvet jól beszélem. Igaz: írni nem tudok, olvasni nehezen olvasom még a cirill betűket; későbbben az olvasást tökéletesen elsajátítottam, az írást soha.

Talán három napig tartott az út, amikor hirtelen véget ért: - „Vihagyíí ! Davaj!! Davaj!!” - hangzott a parancs. Kimásztunk kényszerű ketrecekéből és kissé tántorogva felsorakoztunk ötösével a peronon. Átadás-átvétel-formulárok-számolás - a „Miatyánk” - „Pirjot, sagom marsi”. Körülnézve megállapítottam, hogy jóval többen menetelünk a pályaudvarról kivezető széles utcán, mint ahányan Temir Tauból elindultunk. Az állomásépület feliratát elolvasni már nem volt nehéz feladat: Szverdlovsk. Ezt valamikor Jekaterinburgnak nevezték. Szomorú, baljós hely: itt gyilkolták meg II. Miklóst, az utolsó orosz cárt, feleségét Alexandrát, négy kisleányukat és a cárevicset... de akkor már - egy füst alatt - lelőtték az eddig, a cári családot kiszolgáló közvetlen személyzet tagjait is. Mindez 1918 július 16-án történt - mintegy jó három évtizede. Ez alatt a három évtized alatt, a szovjeteknek annyi vért sikerült kiontani, annyi emberéletet kioltani és olyan terrort kiépíteni, amiről a cárok legádázabbika „Iván-Gróznij” - a rettegett - még csak nem is álmodhatott.

Mint említettem, ötösével felsorakozva, szibbadt tagokkal, fázósan a hideg, nyirkos szélől, sorainkat minél szorosabbra zárva botorkáltunk előre a mind sűrűbb hóesésben.

Kétoldalt szürke, kopott háztömbök maradtak le, a járdán vattaruhas, csizmás, kopott, szürke alakok igyekeztek a dolguk után. Mint már utaltam rá valahol: hasonlítottunk egymásra. Legfeljebb kevésbé voltak szakadozottak és rongyosak mint mi. De abban bizonyos vagyok, hogy léleekben azok voltak: szakadozottak és rongyosak. Kapcsolatunk a Birodalom szabad embereivel alig volt; legfeljebb néhány munkavezetőre és egyéb bürokrátára korlátozódott. Ennek ellenére tudtuk, hogy a lakosság elsöprő többsége milyen nyomorban él. A háborúban kivérett, megtizedelt és a háború befejeztével Amerika által már nem támogatott Szovjetunió népe, az általa meghozott óriási áldozatok után, életének jobbrafordulását várta: úgy anyagi, mint szellemi vonatkozásban. E helyett valóságos éhínség köszöntött be az 1945 utáni években, olyannyira, hogy mi, nyomorult fegyencek - irigység tárgyai voltunk 1946-47 években a garantált napi 65 dkg kenyérünk miatt, melyhez a cirill lakosság jó része nem volt képes hozzájutni.

Ezzel egyidőben - vagy talán éppen ezért - a rezsिम szorítása nemhogy engedett volna, de inkább erősödött. A legkisebb gyanú felmerülése is, amely arra utalt, hogy sorsával valaki elégedetlen és ennek bármilyen módon kifejezést merészelve adni, elegendő volt a letartóztatásához. A légerek ismét megteltek, az emberek tömegét hurcolták el egy fej káposztáért, néhány szem krumpliért, - amely a „gondos” betakarítást követően „a földeken maradt”. Az ilyen bűncselekmény elkövetéséért általában 5 év járt.

De térjünk vissza hozzánk, akik közben megérkeztünk a központi börtönépület elé, s most várjuk a súlyos kapu kinyitását, hogy végre valami melegebb helyre kerülhessünk és végre megkapjuk a tányér „balandá”-t. (A levest nevezték így, jobban mondván: a börtönleves - a moslékot, amelyből egyébként három tányérral jár naponta.) Még ha tartalmatlan lötyi is, de talán meleg.

Késő este lett, míg ezek az álmok megvalósultak. Még órákig tartott az átvételünk, s ami ezzel jár: a kapu előtti ácsorgás. Ezek a kapu előtti ácsorgások sokszor kízóbbak voltak a gyalog-

meneteknél, mert télidőben a csontig hatoló hideg ellen jóformán nem volt védekezésünk.

Végre bejutottunk a börtönépület folyosójára, ahol elhaladva egy asztalnál ülő ráncosképű, öreg csekista előtt, az kijelölte kinek-kinek a zárkáját. Még ma is emlékezem mélyen barázdált arcára, a szeme villanására, amint egy pillanat alatt felmérte: kivel áll szemben. Egy pillantás a „Formulár”-ra, egy az elítélt képére és már meg is kaptam a cellaszámomat: 55-ös!!

Belépve a cellába, szokatlan csend fogadott. A falmelletti emeletes priccseken ötven ültek, öt sötét ruhás férfi: fiatal és öreg vegyesen. Midőn beléptem körülvettem, kezüket barátságosan felém nyújtva. Honnan jöttél, ki vagy? - kérdezték. Majd amikor elmondottam, hogy magyar vagyok, el kellett mondanom történetemet. Jól emlékszem halk beszédükre, tekintetükre: mind az ötven pravoszláv papok voltak. Mindahányan 20-20 évet kaptak, mert hitüket megtartották és lelkesi hivatásukat titokban gyakorolták. Ez főbenjáró bűn volt, mivel egyet jelentett a szovjetemberek lelkének alkotó megemlékezésével, tehát szovjetellenes propagandával.

Rövidesen nyílt a zárka ajtaja és beadták a régvárt „balandá”-t. Meleg volt. Társaim letérdeltek és imádkoztak. Elszégyelltem magam, s bár legszívesebben nekiestem volna az ételnek, követtem példájukat.

Talán két-három napot töltöttem még abban a cellában, aztán kiszóltatták őket. E derék emberek között töltött napok új reménységet adtak. Lám, ebben az embertelen világban, annak is a mélyén, akadnak jó emberek, akiknek erejéből - nem a testi, de lelki erejéből - telik arra is, hogy embertársaiknak vigaszt nyújtsanak.

Még aznap, hogy lsten szolgálait elvitték, új társak érkeztek: kaukázusiak voltak, csecsenek. Három felnőtt férfi és egy fiú. Ez utóbbi nem lehetett idősebb 14-15 évesnél. A férfiak és a gyerekek is jó erőben volt, ruhájuk nem rabruha, csizmájuk fényes, prémes szép kucsujuk, öltözkük tiszta. Látszott rajtuk, hogy egészen „friss zsákmányai” a GULAG-nak. Nem látszottak letörtnek, hangosak, majdhogy jókedvűek voltak - mint aki nincs is tudatában annak, hogy hová is került... Ahogyan ma visszagondolok rájuk és amilyenek később megismertem őket, biztosra veszem, hogy mindez a hányaveti, harsány magatartásuk csak külső máz volt. Nem mutathatták magukat kivülálló, de a saját véreik előtt sem másnak, mint rettenthetetlen, bátor férfiaknak. Tudták ők jól, hogy hol vannak... és tudták azt is, hogy mire innen kikerülnek - ha megéri - megfáradt, elnyűtt öreg emberek lesznek; még akkor is, ha csak 10-15 évet kell itt, a légerekben eltölteniük.

Ez a kis nép azóta csak küzd függetlenségéért és szabadságáért, amióta csak megkezdődött az orosz befolyás kiterjesztése (1 774 Kucsük-Kainardsi orosz-török békekötés óta) a Kaukázus irányába. Évtizedeken át folyt a fegyveres küzdelem, változó sikerrel. A legendáshírű cserkesz vezér Samil parancsnoksága alatt harcoltak a mohamedán hitű csecsenek is. Végül is a sokszoros túlerő megtörte az ellenálló kis népek erejét, és Oroszország bekebelezte Kaukáziát. (1 878 évben a san-stefanoi béke ezt, mint tényt elismerte; hasonlóan a berlini kongresszuson kötött szerződés is.)

Az 1917-es bolsevik hatalomátvétel csak fokozta elnyomtatásukat, így aztán 1941-42 év volt sokuk számára a reménykedés időszaka: kenyérral és sóval fogadták a Kaukázus előterébe nyomuló német csapatokat.

A térséget hamarosan visszafoglaló szovjetek - Dzsugasvili személyes parancsára - a Csecsen-Ingus autonóm köztársaságot megszüntetnek nyilvánították, és a lakosságot a szibériai tajgába deportálták. Mindazokat pedig, akik szerepet játszottak a rövid befolyás idejében - akár a legcsekélyebb mértékben is, azokat letartóztatták, bebörtönözték.

Talán egy hetet töltöttem itt el, mígnem egy reggelen szóltattak. Ácsorgás a kapu előtt, kivonulás a vasúttállomásra, elosztás vagonokba, ott be a ketrecre... mindez úgy ment már, akár a vízfolyás. Fél nap sem telt belé, szerelvényünk elindult.

Ez az utazás rövid volt: talán 2-3 nap múltával megérkeztünk esedékes uticélunkhoz. A szokásos vezényszavak, szitkozódások közepette kászálódtunk le a vagonokról, majd felsorakozva el-

foglaltuk a peron sarkában kijelölt helyünket. Közömbösen néztük az emberek sürgés-forgását. Az utazóközönség általában batyukkal felszerelve hangoskodik, tolszik az indulásra váró vonatok előtt. Mások ülve várakoznak a tarkára festett padokon, ujjnyi vastagságúra csavart cigarettáikat füstölve. Távolabb, egy mellékvágányon három-négy vagon áll - ezekből a „mi fajtánkbéliek” kavicsoit lapátolnak ki. Körülöttük őrség áll... unottan nézik a nagy, szivalakú lapátokkal birkózó, éhes tekintetű rabokat. Az egyik katonának közjűk dob egy parázsló csikket, s vigyorogva nézi, hányan ugranak utána.

Állunk a sorba, majd vezényszó hallik: „Zaklucsonnie vnyimanyie! Za nye vipolnyenie prikaza...” - Fegyencek figyelem! A parancs megtagadásáért... az őrség fegyverét használja! Ezerszer hallottam már és még ezerszer fogom hallani. Indulunk.

Az állomásépület homlokzatán a felirat: Perm. Emléketem szerint Verne egyik kalandos regényének színhelye („A cár futára.”). Érdekes, titokzatos városnak kellene lennie... élettől teli, nyüzsgő sokadalommal. Az a város viszont - amelye most áthaladtunk, szürke, kopott volt; szürke és kopott emberekkel. Semmi feltűnést nem kellett csapattunk: mindennapos látvány volt. A permi „Pereszilnij punkt” - elosztó-központ, hatalmas gyűjtő- és ellátóhelye volt messze környéknek. A „Szollag”-on belül a szolikamszki után következett - nemsokára majd azt is meglátogatjuk. (A „Szollag” rövidítés a Szigetvilág közigazgatási beosztására utal: a szolikamszki táborok összességét jelenti. A Börtönvilágnak is megvolt a maga területi szervezete: én most - aki eddig a „Karlag” állampolgára voltam - a karagandai légerekhez tartoztam - megérkeztem egy másik tartományába az óriási GULAG Birodalomnak.)

Ácsorgás a kapu előtt. Számlálás, formulárok, átvétel stb. Végre bejutunk. Mindenfelé óriási barakkok; beterelnek az egyikbe. Ahogyan belépünk, egy darabka kenyeret nyomtak a kezünkbe és egy tányér balánda jut hozzá. Éppen ideje. Emeletes priccsek sora kétoldalt, középpüth szélesen és hosszan ezek között nyíló folyosó. Közel az ajtóhoz kinéztem magamnak egy emeleti helyet és felmásztam. Ez nem ment nehezen, mert összes ingóságom - a rajtam lévő ruházaton kívül - egy fakanál volt. Így aztán nem kelteztem feltűnést azok körében akik már a barakk régebbi lakói voltak.

A barakk nagy volt és szellős - de legalább nem volt büdös. Nem is voltak benne sokan, talán 150-200 ember lehetett mindössze, elég vegyes összetételben. A barakk tulsó végében helyezkedett el az „arisztokrácia” - ezek alatt a köztörvényesek közt is a legalábbvaló csirkefogókat kell érteni, akik idejüket vad kártyacsatákkal töltötték el. Elég hangosak voltak, vitáik olykor vad verekedésbe torkolt. Nem zavart már a jelenlétük, és én sem érdekelttem őket: tőlem nem volt mit elvenni.

A napok egyhangúan teltek, a három tányér levessel és a reggel kiosztott kenyéradaggal. Ezt az egyhangúságot törte meg, és tette máig emlékezetessé az az esemény, melyet most elbeszélni - az azóta elmúlt 46 év távlatából - sem lesz nehéz: mintha tegnap történt volna.

Egy délelőttön 20-25 új „vendég” érkezett a barakkba. Már a megjelenésük is szokatlan volt: vadonatúj lágeröltözék volt rajtuk. Fényes bakancsuk, hibátlan prêmes sapkájuk láttán elállt a sok toprongyos fegyenc lélegzete. A csoport az ajtóhoz közeli jobb oldalon, lent helyezkedett el, vadonatúj szürke takaróikat a pricc deszkáira terítve. Csöndesen beszélgettek egymással, láthatóan mit sem törődve környezetükkel. Pillanatok alatt felismertem őket: Kiomi nyelvén beszéltek. Nyilvánvalóan repatriálásukra tekintettel kaptak új ruhát és - csak rájuk kellett nézni - kivételes, feljavító élelmezést is.

Említést tettem a barakk hátsó végében tanyázó banditák-ról. Ezek - a szokásjognak megfelelően - a belépőről nyomban leszedték annak jobb ruhadarabjait, amit aztán elcseréltek kenyérre, dohánnyra. Ebben az őrszemélyzet partnerük volt. Ezek most úgy látták, eljött a bőséges aratás ideje. Barátságos vigyorgással közelítettek a japánok felé és közülük egyet-egyet körülfogva, vállveregetve invitálták túlfelől lévő tanyájukhoz. A barakk hossza

50-60 m is lehetett és az általános zsvajj ellenére is jól hallottam annak a 2-3 jóhiszemű embernek a segélykiáltását akiket addigra pörére vetkőztettek.

De meghallották ezt bajtársaik is. Éles vezényszó csattant fel, és a maroknyi japán viharként támadt a többszörös túlerő ellen. Olyan látványban volt részem, melyet máig sem tudok felejteni: nem telt bele öt perc és a banditák zöme szószerint a földön volt - levetkőztetve. A róluk lehúzott ruha pedig halomba rakva a barakk közepén hevert... szabadon visszavehettem bárki a sajátját, amitől ezek a sakálók megszabadították. A japánok ezután szépen visszamentek a helyükre, a dolog részükről lezárult. Amíg el nem szólították őket - szívből reméltem azt hogy Kiomi is hazatér - a banditáknak hangját sem lehetett hallani.

Nemsokára engem is szólítottak, utam folytatódott. Ez alkalommal a már megszokott, négyketreces vagonban utaztam. Középen az őrség terpeszkedett, mi pedig némi szalmával leszórt ketrecek padozatán kuporogtunk.

Az út rövid volt, talán két napig tartó. Az állomás, ahol kizavartak minket a megszokott szitkozódás és ordítózás közepette Szolikamszki volt - ezen az északnak vezető vonalon a végállomás.

Kiszállás, sorakozó, számlálás után gyalogmenetben át a városon a szemerkélő havasesőben. Majd megérkezés, a lágerkapuhoz. Ujabb ácsorgás, formulárok átvétele, egyenkénti azonosítása, motozás... szóval minden meg a maga kitaposott útján... a vattás gúnyám átmedvedett, fáztam. Órákig tartott ez az átkozott szertartás, míg végre bejutottunk; voltunk vagy 150-en, magyart nem leltem közöttük, bár nem is igen kerestem. Egyetlen vágyam volt valami meleg helyet keresni és ott lefeküdni egy jó meleg, tányérra való leves, no meg egy darab fekete kenyér befalása után. Am mindez egylőre még távol volt.

Mindnyájunkat betereltek egy fabarakkba. Alig fértünk be, csak állni lehetett. Itt azért már annyival jobb volt, hogy nem áztunk tovább. Innen aztán húszasával szólítottak ki bennünket - mint kiderült: a fürdőbe mentünk és a hozzáépült fertőtlenítőbe.

Erre a fürdőre máig is emlékezem. A helyiség fűtéséről kihűlt vézna testünk maradék melege gondoskodott. Átkozottul hideg volt. Rongyainkat elszedték tőlünk s vitték a fertőtlenítő kamrába. A rosszul záródó faajtó résein bevágott a kinti havaseső. Egy nagy dézsából mindenki kapott egy kevés langyos vizet, a kezébe nyomott fatál alá. Egy másik helyen pedig valami fekete kenőcsöt kentek kinek-kinek kezébe, képébe, nyakára... ez volt a szappan. A kenőcsöt takarékosan szétkentem magamon - ahol a legfontosabb volt - majd a kevés vizet igen gondosan felhasználva igyekeztem magamról a fekete kulimászt és a szennyet lemosni. Az egész tortúra - vacogtunk a hidegtől - nem tartott tovább mint 15 perc és már hajítottak minket a szomszédos terembe, ahol már a padlón heverték forró, gőzölgő rongyaink. Nekiestünk azonnómó valahányan, mert vézna testünk igencsak követelte már azt a meleget, melyet a kamrából éppen csak kidobált ruha még rejtgetett. Majd átfutottunk a havas udvaron egy távolabbi, számunkra kijelölt barakkba. Ledőltem egy szabad helyre és itt tudtam meg aztán, hogy ez az elosztóhely a Tajga előszobája.

Talán 2-3 hetet is eltöltöttünk itt tétlenül, és vártuk azt az Etápot, amely majd kimenekít innen. Reggeltől estig mardosta a gyomromat az éhség. Az ellátás még a szokottnál is hitványabb volt, nyilván a főnökség még szeméretlenebbül lopott, mint máshol. Egymás hegyén-hátán szorongtunk barakkunkban. Tíznaponként a rémes fürdő, a napi három tányér moslék, reggel a darab kenyér. Minden idegszállammal azt vártam, hogy vigyenek már el innen, mert akárhová is visznek, az csak jobb lehet. (Emlékeztetőül: „Mindennél jobb, mint ahol mi vagyunk.”)

Így teltek napjaim, mígnem egy napon szólítottak: egy óra múltával egy rozoga teherautó platóján ültem, a megszokott drótketreccben s a kocs megindult velünk Észak felé, a Tajgába. Lágeréletemnek következő szakaszába léptem.

(Folytatjuk)